

'Εργασία συντηρήσεως τῶν θυμιατρίων

Μαρίνα Πέτρου-Λυκιαρδοπούλου

Συντηρήτρια

Ἡ συντήρηση τῶν ἀρχαίων ἀντικειμένων ἔχει σκοπὸ νὰ σταματήσει τὴ φθορὰ, σταθεροποιώντας τὸ ὕλικο, καὶ νὰ διευκολύνει τὴ μελέτῃ τους, ἀποκαλύπτοντας λεπτομέρειες τοῦ σχεδίου. Ὅποιαδήποτε ὁμως ἐπέμβαση στὸ ἀντικείμενο πρέπει νὰ γίνεται πάντα μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ γιὰ τὴν αἰσθητικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀξία του, προσέχοντας νὰ μὴν καταστραφοῦν τὰ αὐθεντικὰ του στοιχεία (σχῆμα, χρῶμα, ὕψῃ κλπ.) καὶ νὰ μὴν προστεθοῦν ἄλλα ψευδῆ. Τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα πρέπει νὰ εἶναι ὅσο γίνεται πιὸ κοντὰ στὶς προθέσεις τοῦ δημιουργοῦ του, καὶ νὰ ἱκανοποιεῖ συγχρόνως τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας. Ἡ συντήρηση πρέπει νὰ γίνεται μεθοδικά. Τὰ στάδια πού συνήθως ἀκολουθοῦμε εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Προσεκτικὴ ἐξέταση. 2) Καθαρισμὸς, 3) Σταθεροποίηση τοῦ ὕλικου, 4) Τελικὴ προστασία. Σημειώσεις καὶ φωτογραφικὰ ντοκουμέντα καὶ σχέδια κρατοῦνται πρὶν, μετὰ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν.

Ἡ συντήρηση τῶν ἀρχαίων χαλκίνων¹ ἀντικειμένων σκοπεῖται στὴ διατήρηση τῆς πατίνας τοῦ χρόνου γιὰ λόγους αἰσθητικῆς, ἀλλὰ τὶς περισσότερες φορές καὶ γιὰ λόγους προστασίας, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς πραγματικῆς ἀρχικῆς ἐπιφάνειας (πραγματικὸ σχῆμα καὶ μέγεθος) τοῦ ἀντικειμένου. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει μὲ μηχανικὸ καθαρισμὸ. Τὰ μηχανικὰ μέσα πού χρησιμοποιοῦμε πρέπει νὰ εἶναι τέτοια ὥστε νὰ μὴν προξενοῦν ζημιές στὸ ἀντικείμενο. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: νυστέρι, ὑαλόβουρτσα, βελόνα, δονοῦμενη ἀκίδα, ὀδοντιατρικὸς τροχὸς μὲ τρίχην βούρτσα, μικροαμβολὴ μὲ λεπτὸκόκκες σκόνες καὶ ψιλὰ ἀκροφύσια. Ἡ ἔργασία αὐτὴ γίνεται μὲ προσοχὴ κατὰ ἀπὸ στερεομικροσκο-

πιο ἢ μεγεθυντικὸ φακὸ. Ἡ χρησιμοποίηση χημικῶν μέσων γιὰ τὸν καθαρισμὸ, ἰδιαίτερα ὀξέων, ἀποφεύγεται, γιὰτὶ εἶναι πολλές οἱ δυσμενεῖς ἐπιδράσεις τους. Σὲ περιπτώσεις πού ἡ χρησιμοποίησή τους εἶναι ἀναγκαῖα, διαλέγουμε ἀσθενῆ ὀργανικὰ ὀξέα, ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα ἡ δράση τους δὲν πρέπει νὰ εἶναι παρατεταμένη.

Ἐπειδὴ μὲ καμμία μέθοδο καθαρισμοῦ δὲν μποροῦμε νὰ εἰμαστε σίγουροι ὅτι ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ τὰ ἰόντα χλωρίου πού ἀποτελοῦν σημαντικὸ στοιχεῖο φθορᾶς τοῦ χαλκοῦ² εἶναι ἀπαραίτητὴ ἡ σταθεροποίηση τοῦ ὕλικου. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει μὲ ὀρισμένους μεθόδους πού ἐπιτυγχάνουν ἂν ὄχι πλήρῃ ἀναστολὴ, τοῦλάχιστον ἐπιβράδυνση τῆς διαβρώσεως.

Στὸ τελικὸ στάδιο τὸ ἀντικείμενο προστατεύεται μὲ κάποιο ἀνθεκτικὸ, ἀβλαβές, διαφανές βερνίκι, γιὰ νὰ μὴν ἔρχεται σὲ ἀμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα. Μετὰ τὸ στάδιο αὐτὸ τὸ ἔργο ἀποθηκεύεται σὲ κατάλληλες συνθήκες (χαμηλὴ σχετικὴ ὕγρασις κλπ.).

Τὸ κάθε ἀντικείμενο ὁμως ἔχει τὰ δικά του ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ καὶ προβλήματα. Ἡ θεραπεία πού ἐφαρμόζεται σὲ ἓνα ἀντικείμενο, σὲ ἓνα ἄλλο μπορεῖ νὰ χρειασθεῖ νὰ μετατραπῆ γιὰ νὰ πετύχουμε καλύτερα ἀποτελέσματα.

Ἡ συντήρηση τῶν χαλκίνων θυμιατρίων τοῦ Μουσείου Μπενάκη ἔγινε μὲ βάση τὶς παραπάνω ἀρχές.

1. Αὐτὰ πού ὀνομάζουμε χάλκινα εἶναι συνήθως κατασκευασμένα ἀπὸ κράμα χαλκοῦ. Τὰ συνθετὰ κράματα εἶναι οἱ μπρούντζοι (χαλκὸς καὶ κασίτερος) καὶ οἱ ὀρείχαλκοι (χαλκὸς καὶ ψευδάργυρος).

2. Σὲ συνθήκες ὑψηλῆς ὕγρασις καὶ μὲ τὴν ὑπαρξὴ ὀργανικοῦ δημιουργεῖται μὲ τὰ ἰόντα χλωρίου βασικὸς χλωριῶχος χαλκός, ἡ λεγόμενη ἀθέσιμη τοῦ χαλκοῦ.

Βιβλιογραφία

1. The Conservation of Cultural Property ed. UNESCO, Switzerland 1968.
2. H. S. PLENDERLEITH - A. E. A. WERNER, The Conservation of Antiquities and Works of Art, London 1971.
3. The Murray Pease, Report, Studies in Conservation 9 (1964), 116-121.
4. Δ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, Μερικὰ ἀσφῆδες ἐπι τῆς συντηρήσεως μεταλλῶν κυρίως ἀρχαίων ἀντικειμένων. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 28 (1973) Α. σ. 222-229.
5. C. SEASE, "Benzotriazole: A Review for Conservators", Studies in Conservation 23 (1978), σελ. 76-85

'Αναλυτικὴ Περιγραφή

Κιβωτίοσχημο θυμιατῆρι μὲ τὸ σῆμα ἐπιγραμμα λιγοταῖρι καὶ κάρου.

'Αρ. Εἰς. 11533

Τὸ θυμιατῆρι αὐτὸ ἦταν παραμορφωμένο, πιθανῶτα ἀπὸ φωτιὰ καὶ εἶχε παλιότερες κολλήσεις ἀπὸ κράμα κασίτερος καὶ συμπληρώσεις ἀπὸ κερὶ πού εἶχαν ἀλλοιώσει τὴν ἀρχικὴ μορφή του. Τὰ προϊόντα διαβρώσεως εἶχαν προκαλέσει ἀρκετὲς φθορές στὶς λεπτομέρειες καὶ τὴ μορφή τοῦ ἀντικειμένου. Ἐξωτερικὰ ἦταν καλυμμένο μὲ ἀνθρακικὰ ἄλατα τοῦ χαλκοῦ (μαλαχίτη).

Οἱ παλιές συμπληρώσεις ἀφαιρέθηκαν. Ἐγινε μηχανικὸς καθαρισμὸς γιὰ τὴν ἀποκάλυψη λεπτομερειῶν τοῦ σχεδίου. Προστέθηκαν ὀρισμένες συμπληρώσεις ἀπὸ ἐποξεικὸ στόκο, ὄχι λεπτομερεῖς, γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴν αἰσθητικὴ παρουσίαση τοῦ ἀντικειμένου. Δὲν ἐπιχειρήθηκε καμμιά ἐπέμβαση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς μορφῆς του. Τὸ ὕλικο σταθεροποιήθηκε μὲ βενζοτριαζόλιο σὲ κενὸ ἀέρος (διάλυμα 3% σὲ καθαρὸ οἶνοπνευμα). Στὸ τελικὸ στάδιο τὸ ἀντικείμενο καλύφθηκε μὲ ἀκρυλικὸ βερνίκι (Incralac σὲ τολουόλιο μὲ τὴν προσθήκη Santocel¹).

1. Silica aerogel σὲ σκόνη πού προστίθεται στὸ βερνίκι γιὰ νὰ μὴ γυαλίσει.

Θυμιατήρι σε τύπο δισκοπότηρου.

΄Αρ. Εισ. 11470

Το δεύτερο αυτό θυμιατήρι ήταν όξειδωμένο άνομοιογενώς. Ή διάβρωση ήταν πιό προχωρημένη στη βάση και στην κορυφή του. Για νά δοθεί όμοιογένεια, τό άντικείμενο καθαρίστηκε τοπικά μέ διάλυμα μυρμηκικού όξέος (30% σέ άπεσταγμένο νερό). Τά ίχνη από τό όξύ άπομακρύνθηκαν μέ πλύσεις σέ άπεσταγμένο νερό καί άκολούθησε τό στέγνωμά του. ΄Εγινε σταθεροποίηση του ύλικού μέ βενζοτριοξόλιο σέ κενό άέρος καί τό άντικείμενο καλύφθηκε μέ βερνίκι (Incralac σέ τολουόλη μέ τήν προσθήκη Santocel).

Θυμιατήρι σε τύπο δισκοπότηρου

΄Αρ. Εισ. 11527

Τό τρίτο θυμιατήρι παρουσίαζε έντονη όμοιομορφη διάβρωση. ΄Εγινε μηχανικός καθαρισμός για νά άποκαλυφθεί ή πραγματική του επιφάνεια (οί άρχικες του διαστάσεις). Τό ύλικό σταθεροποιήθηκε καί καλύφθηκε μέ βερνίκι (Incralac σέ τολουόλη μέ τήν προσθήκη Santocel).

Θυμιατήρι μέ σκηνές από τήν Καινή Διαθήκη.

΄Αρ. Εισ. 11526

΄Ήταν καλυμμένο μέ όμοιομορφη γιαλιστερή πατίνα σκούρου χρώματος, αλλά είχε σκληρές κρούστες από χώμα κολλημένες στίς κοιλότητες του ανάγλυφου διάκοσμου. Οί κρούστες αυτές άφαιρέθηκαν μέ μηχανικά μέσα. Τό ύλικό σταθεροποιήθηκε καί τό άντικείμενο καλύφθηκε μέ προστατευτικό βερνίκι.

Κατόι διακοσμημένο μέ σμάλτο μέ τούς άγίους Θεόδωρο καί Δημήτριο.

΄Αρ. Εισ. 11469

Τό άντικείμενο είναι σύνθετο καί άποτελείται από όρειχαλκο καί σμάλτο. Τό μέταλλο ήταν καλυμμένο μέ ένα λεπτό στρώμα από πράσινη σκόνη πού τριβόταν εύκολα — είναι πιθανό ότι τό κατόι είχε καθαριστεί παλιότερα. ΄Η εξέταση μέ τό στερεομικροσκόπιο έδειξε ίχνη επιχρύσωσης του όρειχαλκού. ΄Ετσι, για τήν άποκάλυψή τους έγινε τοπικός καθαρισμός μέ διάλυμα μυρμηκικού όξέως (30%

σέ άπεσταγμένο νερό), χρησιμοποιήθηκαν συγχρόνως καί μηχανικά μέσα. Τά ίχνη από τό όξύ άπομακρύνθηκαν μέ πλύσεις σέ άπεσταγμένο νερό. ΄Εγινε στέγνωμα του άντικειμένου. Τό ύλικό σταθεροποιήθηκε μέ βενζοτριοξόλιο σέ κενό άέρος καί τέλος καλύφθηκε μέ προστατευτικό βερνίκι (Incralac σέ τολουόλη μέ τήν προσθήκη Santocel).

Λαβή από κατόι τής Παναγίας τής Θεραπευτίσσης.

΄Αρ. Εισ. 11402

΄Η λαβή ήταν έλαφρά διαβρωμένη μέ όξειδια του χαλκού (μαύρο χρώμα). ΄Η διάβρωση άλλοίως τίς μορφές καί τά πραγματικά χαρακτηριστικά του άντικειμένου. Χρησιμοποιήθηκαν έναλλακτικά μηχανικά καί χημικά μέσα (μυρμηκικό όξύ 30% σέ άπεσταγμένο νερό) για τήν άπομάκρυνση των προϊόντων διαβρώσεως καθώς επίσης καί διαλυτικά των λιπαρών ουσιών (βενζίνη, White Spirit) πού κάλυπταν τήν επιφάνεια του άντικειμένου. Τά ίχνη από τό όξύ άπομακρύνθηκαν μέ πλύσεις σέ άπεσταγμένο νερό. ΄Εγινε στέγνωμα του άντικειμένου. Τό ύλικό σταθεροποιήθηκε μέ βενζοτριοξόλιο σέ κενό άέρος καί τέλος καλύφθηκε μέ προστατευτικό βερνίκι (Incralac σέ τολουόλη μέ τήν προσθήκη Santocel).

Κατόι μέ διάτρητη λαβή

΄Αρ. Εισ. 21502 (1520)

Τό άντικείμενο παρουσίαζε έλαφρά διάβρωση. Στην περίτεχνη λαβή του είχε προστεθεί μέ άτεχνο τρόπο έλασμα μήκους 25 εκ. από διαφορετικό κράμα του χαλκού. Μετά τήν άφαίρεση του μεταγενέστερου αυτού στοιχείου έγινε καθαρισμός τής επιφάνειας μέ μηχανικά μέσα για τήν καλύτερη αισθητική παρουσίαση του άντικειμένου. Χρησιμοποιήθηκαν έπίσης διαλυτικά των λιπαρών ουσιών (βενζίνη καί White Spirit). ΄Ακολούθησε σταθεροποίηση του ύλικού μέ βενζοτριοξόλιο σέ κενό άέρος καί κάλυψη του άντικειμένου μέ προστατευτικό βερνίκι (Incralac σέ τολουόλη μέ Santocel).

Conservation of Copper Objects

The pursuit of conservation/restoration of ancient copper objects is to leave the patina intact for aesthetic and preservation purposes and also to show off the original surface of the object (shape and size). The conservation/restoration can be obtained by mechanic and/or chemical cleaning.

In the case of the Benaki Museum's centers, the conservation process included cleaning, fixing in air vacuum and covering with an acrylic varnish.

11469

11527

